

ΑΒΑΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΟΣΕΩΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΝ
ΕΤΟΣ 1955

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΛΟΓΙΑΣ

Α'

Μέχρι σήμερον δτε, μετά μακρών και ἐπίπονον πορείαν, ἀπό τῆς ἀπλῆς περιεργείας ή ψυχολογικής ἔρευνας ἔξειλήθη εἰς συστηματικήν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστήμην, οὐδέποτε ἡγεόησε τὸν πρακτικὸν αὐτῆς σκοπόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἦτη η σφαίρα ἐπιφροτῆς τῆς ἐφημοσμένης ψυχολογίας περιελαβε σχεδὸν ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Αὗτῇ δὲ ἀκριβῶς ή εὑρεῖα σημασία τῆς ψυχολογίας διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐκίνησε πολλοὺς ἐπιπολαίους ἔρευνητὰς εἰς ἀνοήτους ὅπου καὶ ἐπιβλαβεῖς ἐπινοήσεις καὶ γενικεύσεις. "Ἐτοι δὲ πολὺς λιθανατός καίεται πρὸς τιμὴν τῶν ποικίλων εἰδῶλων καὶ δειπδαιμονῶν τοῦ αἰῶνος μας ἔξ ὀνόματος δῆθεν τῆς ψυχολογίας, παχυλῇ δὲ ἄγνοια παραπλανᾷ τὰ πνεύματα καποτε καὶ αὐτῶν τῶν εἰδικῶν.

Διὰ τοῦτο ἐπανειλημμένως οἱ κορυφαῖοι σύγχρονοι τῆς ψυχολογίας ἐκπρόσωποι ἀδιστάκτως διολογοῦν τὰς ἔλλειψεις καὶ τοὺς κινδύνους ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ψυχολογικῶν μεθόδων καὶ μὲ χαρακτηριστικὴν ἐπιφύλαξιν προβαλνούν εἰς συναγωγὴν συμπερασμάτων, ἀλλὰ καὶ διακηρύσσουν κατηγορηματικῶς τὸ ἀσύλληπτον καὶ ἀπροσπέλαστον τῆς ψυχικῆς οὐσίας μὲ τὰ πενιχρὰ μέσα τὰ δποῖα διαθέτομεν.

Παρὰ ταῦτα, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μεθόδων τῆς, ή ψυχολογικής ἔρευνα μὲ δοημέραι επιταχυνόμενον ρυθμὸν χωρεῖ εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν κατάκτησιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς, συμβάλλουσα εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐπίλυσιν διαφόρων προβλημάτων φιλοσοφικῶν, κοινωνικῶν, πολιτικῶν, θρησκευτικῶν, ιστορικῶν, λογοτεχνικῶν κ. ά.

Εἰδικώτερον δὲ προκειμένου περὶ τῆς χαρακτηρολογίας εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ, δτι μὲ τὰς ποικίλας ἐφαρμογάς τῆς εἰς τὸν τομέα τῆς ἀγωγῆς, τὰ εἰδικὰ μέσα καὶ τὰς γενικὰς ἀρχάς τῆς ἀπέδειξεν κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχθόμενον ἀμφισβήτησιν τὸν ἀκραιφνῶς παιδαγωγικὸν χαρακτῆρα τῆς.

Πράγματι ή χαρακτηρολογία χάρις εἰς τὰς μεθόδους της ὑπερακοντίζει τὴν ἀτελῆ καὶ ἀποσπασματικὴν ἀνίχνευσιν ὀρισμένων μόνον ἰδιοτήτων ή ἴκανοτήτων τοῦ ἀτόμου καὶ, μετὰ συστηματικὴν ἀνάλυσιν τοῦ χαρακτῆρος, χωρεῖ εἰς ὅλοντηρομένην μᾶλλον ή ἡττὸν συνθετικὴν ἀντικειμενοποίησιν τῆς ἔνδοθεν δριζομένης χαρακτηρολογικῆς ἰδιοσυντασίας τοῦ ἀτόμου. Ταντοχρόνως δὲ παρέχει τὴν δυνατότητα ἀδρομεροῦς παραστάσεως τῶν στοιχείων καὶ τῶν δρίων τοῦ χαρακτῆρος, ὃστε βάσει αὐτῶν κυριώμενος δὲ ἐκπαιδευτικὸς νὰ δύναται νὰ δρίσῃ μετὰ τιθανότητος τὴν ἑκάστοτε προσφορωτέραν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἔξατομηκευμένην μέθοδον ἀγωγῆς καὶ νὰ προχωρῇ τοιστοτρόπως εἰς τὴν δρθὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς σχολικῆς διάδοσης.

Ίδιαιτέρως ή νεωτέρα χαρακτηρολογία, μετὰ πολυετῆ καὶ ἐμπεριστατωμένην σπουδὴν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, διὰ μέσου τῆς ἀτεριορίστου ποικιλίας χαρακτηρολογικῶν διαφορῶν, κατώρθωσε νὰ ἀναχθῇ εἰς ἔνιαίαν περὶ τῆς ψυχῆς θεωρίαν. Δύναται δηλαδὴ σήμερον ή χαρακτηρολογία, ἀπηλλαγμένη ἐν πολλοῖς συγχύσεων, προκαταλήφεων καὶ ἀδικαιολογήσιμων περιττανήσεων, νὰ ἀνεύρῃ εὐχερῶς τὰ κεντρικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἐνὸς ἀτόμου, νὰ τὸ κατατάξῃ εἰς γενικότατον εἶδος τύπων καὶ διὰ περαιτέρω ἐρεύνης νὰ καθορίσῃ τὴν εἰδικωτέραν αὐτοῦ ἀπόχρωσιν.

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου χρησιμοποιεῖ πλείστας μεθόδους, μάλιστα δὲ τὰς προβολικάς⁽¹⁾, τὰ πορίσματα τῶν δποίων παρὰ τὰς εὐλόγους ἀντι-

(1) Διὰ τῶν προβολικῶν κριτηρίων ἐπιδιώκεται ή ἐκφραστικός, ἢτοι ή προσβολὴ πρὸς τὰ ἔξω τῶν ἐν τῇ ψυχῇ διαλαβῶν ή ἀνωμάλων ἀτόμων συγειδητῶν ή λανθανουσῶν ἰδιοτήτων. Εἶναι δὲ τὰ κυριώτερα ήτοι αὐτῶν: τὸ Rorschach test, τὸ T.A.T. (Thematic apperception test) τοῦ Maccous, οἱ μῆθοι τῆς Düss, οἱ πόνοι συμπλήρωσιν ιστορίας τῆς Thomas κ. π. ἥ.

φήσεις ἀπεδείχθησαν πολλάκις σπουδαιότατα διὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ χαρακτῆρος. Διότι σχεδὸν πάντοτε ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως του, δὲ ἔξεταζόμενος προσβάλλει εἰς τὰ ὑπὸ αὐτοῦ δρώμενα, τὸν ἴδιον ἄντοῦ ψυχικὸν δυναμισμόν: Ἐπιθυμίας, τάσεις, βλέψεις, διαθέσεις, ἐπιθέσεις, ἀποχηγητεύσεις, ἀνησυγίας, συμπεπλεγμένας εἰς τὸ ὑποσυνειδῆτον ἰδέας κ.τ.τ. Εὔρυτάτης χρήσεως ἀνὰ τὸν κόσμον ἔτυχον ἔξι ἄλλου καὶ αἱ κλασικαὶ εἰς τὸ εἶδος τῶν ἀπολογίαὶ τοῦ E. Kreischmer περὶ κυκλοθύμων καὶ σχιζοθύμων, τοῦ K. Jung περὶ ἔξωστρεφῶν καὶ ἔνδοστρεφῶν καὶ τοῦ Jaensch περὶ ὀλοκληρωμένων καὶ μή, δευτερευόντως δὲ τοῦ Binet περὶ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ καὶ τῆς νεωτέρας τριμεροῦ διακρίσεως τῶν Heymans — Le Sennē.

Πολλαὶ εἰναι δυνατὸν νὰ προκύψουν ὀφέλειαι καὶ ἔξι ἀπλῆς γνώσεως τῶν τυπολογιῶν τούτων. Διδακτικωτάτη ἐπὶ παραδείγματι φαίνεται ἡ παρατήρησις τοῦ Heymans καὶ Wiersma περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἀπηχήσεως τῶν παραστάσεων. Κατ' αὐτοὺς ἀδλαι αἱ παραστάσεις ἀσκοῦν ἐφ' ἡμᾶς, ἐφ' δον εὑρίσκονται εἰς τὴν φωτεινὴν συνείδησιν, ἀμεσον ἐνέργειαν, τὴν δποίαν ἀποκαλοῦμεν πρωτογενῆ λειτουργίαν (*fonction primaire*). 'Αλλ' δταν ἔξαφανισθοῦν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς φωτεινῆς συνείδησεως, ἔξακολουθοῦν γὰ «ἀπηχοῦν» ἐντὸς ἡμῶν, νὰ ἐπηρεάζουν τὸν τρόπον τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ σκέπτεσθαι, ήτοι νὰ παράγουν «ὑστερογενεῖς» ἐπενεργείας. Η παρατεινομένη αὗτη ἐνέργεια τῶν παραστάσεων συνιστᾶ τὴν δευτερογενῆ λειτουργίαν αὐτῶν (*fonction secondaire*)⁽²⁾.

Η κυριαρχία τῆς ἀμέσως ἐν τῷ παρόντι συνείδητῆς πρωτογενοῦς λειτουργίας εἰς διάφορα ἄτομα διορίζει κατὰ μέγα μέρος τὸν συνήθη εἰς αὐτὰ τρόπον γενικῆς συμπεριφορᾶς: Εἰς μερικὰ ἐπικρατεῖ εἰς ψυχικὸς χρονικὸς τόνος, «τώρα» καὶ ἔτερος τοπικὸς «εδῶ», μία διασκῶς ἀνανεούμενη ἐπικαρότης, ταχύτης ἀντιδράσε-

ως εἰς προσφερομένους ἔρεθισμούς, ἢ ἐδιάτερα ἵκανότης εὐλυγισίας καὶ εὐπροσαρμοστίας, ἐνίστε ὑπερβολικὴ προσήλωσις εἰς τὸ ἀντικείμενον καὶ μονομερῆς πλοτις εἰς τὴν ὑλικὴν πραγματικότητα, ἢ ἐπιτολαιότης καὶ μεταβλητότης εἰς τὰ ἔργα καὶ ἀστάθεια. Εντεῦθεν ἡ ὑποχρέωσις τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι νὰ ἐνισχύῃ εἰς τὰ ἄτομα ταῦτα τὴν προσοχήν, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν αὐτοσυγκέντρωσιν καὶ αὐτοέλεγχον, τὸ συστηματοποιοῦν πνεῦμα, τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς κρίσεως, τὴν αὐτοτηρότητα τοῦ εἰρμοῦ τῶν σκέψεων καὶ ἐπιφυλακτικότητα εἰς τὴν ἀποδοχὴν νέων ἰδεῶν κ.τ.τ. Τπὸ τὸν δρους τούτους, ἡμπορεῖ νὰ ἐλπίζῃ εἰς μίαν καλὴν ἔξελιξιν τῶν παιδαγωγουμένων.

'Αφ' ἐτέρου ἄτομα, εἰς τὰ δποῖα ἡ ἐμέσως ἐκ τοῦ ὑποσυνειδῆτου ἐκκινοῦσα δευτερογενῆς λειτουργίας ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τοῦ χαρακτῆρος, κυριαρχοῦνται ὑφ' ἐνδεσ χαλαροῦ τόνου χρονικοῦ «ἄλλοτε» καὶ ἐνδεσ τοπικοῦ «ἄλλοι». Προδίδεται δὲ εὐκόλως, ὑπὸ ἀποκαλύπτου κλίσεως πρὸς τὸν ἀφαιρετικὸν συλλογισμόν, τὴν ἐπαγγειακὴν σκέψιν καὶ τὰ μαθηματικά, ὑπὸ σφοδρᾶς φοτῆς πρὸς ἐμβάθυνσιν εἰς μεταφυσικὰ προβλήματα, ἡ ὑπὸ καταπλησσόντης ἐνίστε ἀδιαφορίας καὶ ἀπαθείας μέχρις ἀναισθησίας δι' διτι συμβαίνει πέριξ αὐτῶν, ὑπὸ παραλόγου ἴσχυρογνωμοσύνης, ἀγόνου συντηρητικότητος, ἀφορήτου προκαταλήψεως καὶ ποικίλων ἴδιοτροπιῶν, ὑπὸ μεταβλητότητος εἰς τὰς ἰδέας καὶ ἀσταθείας εἰς τὰ σχέδια των. Παρατεινόμενη ἐπιρροὴ τῶν ἐντυπώσεων, ὑπερφίαλος ἁγωκεντρισμὸς καὶ ἔξακολουθητικὸς σύνδεσμος πρὸς τὸ παρελθόν, δυνατὸν νὰ καλλιεργήσῃ εἰς τοιαῦτα ἄτομα κατάστασιν εὐνοοῦσαν ἀνώμαλον ψυχικὴν ἔξελιξιν. Εντεῦθεν ἡ ἀνάγκη συμβιβασμοῦ πρὸς τὸ παρόν καὶ τὴν ζῶσαν πραγματικότητα. 'Ἐν πνεύματι κατανοήσεως καὶ ἀγάπης, δι' ἐπιτηδείου ἔξαρσεως τῆς σημασίας τοῦ ἔξωτερων κόσμου τῶν ἀντικειμένων, δ. παιδαργὸς θὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο.

Είναι αὐτονόητον, διτι τὰ ἀνωτέρῳ χαρακτηριστικὰ οὔτε εἰς ἔνα Σκαπτόν χωρίστα οὔτε πάντοτε εἰς τὸν αὐτὸν συμπλ

(2) P. Griéger, Le diagnostic catactérologique, 1952 σ. 18.

πτουν. Σκιαγραφούνται μᾶλλον, ἐν μεγεθύνσει, ἀλλ' ἡ γνῶσις αὐτῶν ἐπιβάλλεται διὰ τὸν σχηματισμὸν πλήρους καὶ σαφοῦς ψυχογραφικῆς εἰκόνος τοῦ ὑπὸ ἔξετασιν ἀτόμου.

Ἐκ τῆς χαρακτηρολογίας τοῦ Erich Jaensch σκότιμον θὰ ἥτο νὰ γίνη μνεία τῆς εἰδητικῆς καταδοκῆς⁽³⁾ καὶ τῆς μεγίστης παιδαγωγικῆς σημασίας τοῦ φαινομένου τούτου καὶ τῆς ιδιαιτέρας σχέσεως αὐτῆς πρὸς ωρισμένην ἡλικίαν καὶ μέθοδον ἀγωγῆς.

Ἡ σημαντικωτάτη περὶ τῆς φυσιολογικῆς ταύτης ιδιότητος τῶν μικρῶν παιδίων παρατήρησις, διὰ δύνανται νὰ ἀναπλάττουν αὐθορμήτως, κατὰ τρόπον ἔκγλυφον, ἐπιτηδείως ἀνακαλούμενας παραστάσεις, ὑποδεικνύει σαφῶς τὴν κυριαρχίαν τοῦ καὶ αἰσθητὸν ψυχικοῦ βίου κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ δίδει ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῶν συγχρόνων μεθόδων διδασκαλίας τοῦ σχολείου ἐργασίας, εἰς πείσμα τῶν διπαδῶν τῆς παιθητικῆς μεθόδου τῶν μονολόγων καὶ τῆς αὐθεντίας.

‘Ἀλλ’ ἐνῷ μέχρι τοῦ 12-14 ἔτους τὰ φαινόμενα τῆς εἰδητικῆς φάσεως είναι φυσιολογικά, ἐμμονὴ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν μαρτυρεῖ νοσηράν κατάστασιν. ‘Ο Jaensch διὰ τὰς περιστάσεις αὐτὰς κάμνει λόγον περὶ συναισθησιακοῦ τύπου, εἰς τὸν διποῖον τὸ ὑπερβάλλον πλήθος τῶν παραστάσεων παρασιτεῖ εἰς βάρος τῆς ἀναπτύξεων τῶν ἀνωτέρων ψυχικῶν λειτουργιῶν. ’Εντεῦθεν χαλαρὰ βιούλησις μὲ δόλις τὰς κακάς συννεφείας τοῦ ἐσωτερικοῦ καταναγκασμοῦ καὶ τῆς αὐθυποβολῆς, ἀστάθεια, γενικὴ σύγχυσις καὶ συναισθήμα-

λγωνίας, ἐπίμονος αὐτενασχόλησις καὶ αιγαίσθησις⁽⁴⁾.

Κατὰ ταῦτα, ὑποχρέωσιν ἔχει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἔξευρίσῃ εὐκαιρίας πρὸς λελογισμένον ἐμπλούτισμόν, τῶν ἐξ ἀκριβοῦς καὶ αἰσθητὸν ἀντιλήψεως ἐμπειριῶν τοῦ παιδιοῦ, διότι μόνον τοιουτογόπως αἱ κατ’ ἀνάπλασιν σωματοειδεῖς εἰκόνες ἀποβαίνοντας Ἑλλογοι ἀντικατοπτρισμοὶ τοῦ κόσμου τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος ἀπηλλαγμέναι παθολογικῶν φαντασιώσεων. Προκειμένου δὲ περὶ ἐφήβων νὰ παρερμῆ αὐτοὺς περισσότερον τῶν ἄλλων εἰς δρῦθην λογικὴν ἐτεξεργασίαν τῶν δεδομένων καὶ εἰς τὸν ἀφαιρετικὸν συλλογισμόν.

‘Ἀλλ’ ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν ὑψηστῶν ἐπιτευγμάτων τῆς νεωτέρας ψυχολογίας θεωρεῖται παρὰ πάντων ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ ἀσυνειδήτου, εὐστόχως παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἔξερεύησιν τοῦ Νέου Κόσμου. Χάρις εἰς αὐτὴν ἡ περὶ τῆς ψυχῆς εἰκόνων τῆς ψυχολογίας είναι σήμερον περισσότερον ὀλοκληρωμένη παρά ποτε ἄλλοτε, κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ χρησιμότης αὐτῆς διὰ τὴν παιδαγωγικὴν ηὑξήθη μεγάλως. Διότι, ἐάν διτι φαίνεται δὲν είναι πάντοτε διαταλληλότερος σύμβουλος διὰ μίαν πραγματικὴν καὶ λυσιτελῆ διάγνωσιν, δὲ δὲ ἐκταινευτικὸς δρεῖται νὰ προσαρμόζῃ συνεχῶς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐργού του πρὸς τὴν μεταβλητὴν δεκτικότητα καὶ τὰς πολλαπλᾶς δεξιότητας τοῦ ἐμπρύχου ὑλικοῦ του, είναι πρόδηλος ἡ ἀνάγκη συστηματικῆς ἀποκρυπτογραφήσεως καὶ τῶν λεπτοτάτων ἀποσαφήσεων τοῦ παιδικοῦ χαρακτήρος καὶ μάλιστα διὰ τρόπων αὐστηρῶς ἐκλεγέντων καὶ ἐλεγχθέντων. ’Αριστη δὲ ἐν προκειμένῳ ἀπεδείχθη ἡ περὶ τύπων θεωρίᾳ τοῦ Jung, μάλιστα δὲ δια περὶ προσοβολῆς οὗτος διετύπωσεν, λαμβάνων ἐπ’ ὅψιν τὰ τελευταῖα τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους προβλήματα. ’Άλλα περὶ τούτων δὲ λόγος εἰς τὸ προσεχὲς τεύχος.

(3) Πρόκειται περὶ τῆς ἵπτο τοῦ Jaensch γνομένης ἀνακαλύψεως ἔντι πρὸ πάντων νεανικῆς καταδοκῆς αὐτῶν ἀναπλάττουν τὴν εἰκόναν ἀντικειμένου, τὸ διποῖον πρότερον ὑπέτεσσεν εἰς τὰς αἰσθητὰς τῶν, ὅχι ἀπλῶς ὡς παραστάσειν, ἀλλ’ ἐποπτικῶς ὡς σῶμα, ὡς ὅλον, ὡς ἐάν ἐπορθεῖτο περὶ ἀκριβοῦς αἰσθήματος». Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἀλλοι συναφῶν ἰδὲ Σ. Μ. Καλλιάρα: Εἰδικὴ καταδολή, νεανικὴ ἡλικία καὶ σχολείον ‘Ἐργασίας, ἐν Προμηθέως τεῦχ. Φεβρουαρίου 1953, σελ. 40 κ. ἐ., ‘Δημοσιεύματα’ Π. Σ.Π.Δ. τόμ. ΣΤ’ 1954, σελ. 85 κ. ἐ.: ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ τὸ ἐν «Ἑλμῷ» δρόθον Γιαΐνς ‘Ἐρεχ.

(4) Περὶ ταύτης ἔνθ’ ἀν. καὶ δὴ ἐν «Ἑλμῷ», δεύτερο. Γιαΐνς, σελ. 368, β’.